

Noter

Guldet fra Øresund – Erik Gøbel

Bemærk, at henvisningerne er til side og afsnit, således at fx 17,2 henviser til side 17 afsnit 2

Bemærk også, at i noterne er henvisninger til de originale øresundstoldregnskaber angivet med forkortelsen STR plus datoen. Desuden er anført såkaldt ”passage ID”, så man let kan finde den pågældende indførsel i STRO (den elektroniske version af regnskaberne i databasen *Sound Toll Registers Online*) på www.soundtoll.nl

2,1: Generelt for indholdet af hele denne bog henvises til *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010 (findes også let forkortet som *The Sound Toll at Elsinore. Politics, shipping and the collecting of duties, 1429-1857*, Ole Degn (ed.), Cph. 2017), som er et omfattende hovedværk, der behandler stort set alle aspekter af øresundstolden i hele dens historie indtil ophævelsen i 1857.

3,1: Erslev, Kristian, *Erik af Pommern, hans Kamp for Sønderjylland og Kalmarunionens Opløsning*, Kbh. 1901, s. 163; *Holstenerpræstens Krønike (Presbyter Bremensis)*, oversat af Anna Huse, Kbh. 1908, s. 148-151.

4,2: Christensen, William, *Dansk Statsforvaltning i det 15. Århundrede*, Kbh. 1908, s. 655-656; Erslev, Kristian, *Erik af Pommern, hans Kamp for Sønderjylland og Kalmarunionens Opløsning*, Kbh. 1901, s. 164 og 186-190 og 240-241 og 461-462.

4,4: Dahlerup, Troels, *De fire stænder 1400-1500*, Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, bd. 6, Kbh. 1989, s. 58-60.

5,3: Erslev, Kristian, *Erik af Pommern, hans Kamp for Sønderjylland og Kalmarunionens Opløsning*, Kbh. 1901, s. 16 og 18.

6,3: Erslev, Kristian, *Erik af Pommern, hans Kamp for Sønderjylland og Kalmarunionens Opløsning*, Kbh. 1901, s. 162.

7,2: Olesen, Jens E., ”Den rette sædvanlige strøm. Øresundstolden i 1400-tallet”, i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 30-31; Hørby, Kai, ”Øresundstolden og den skånske skibstold. Spørgsmålet om kontinuitet”, i *Middelalderstudier tilegnede Aksel E. Christensen på tresårsdagen*, red. af Tage E. Christensen m.fl., Kbh. 1966, s. 258.

7,4: Grinder-Hansen, Poul, *Kronborg. Fortællingen om et slot*, Kbh. 2018, s. 11-34.

8,2: Arup, Erik, *Danmarks historie 2, 1282-1624*, Kbh. 1932, s. 632.

8,4: Etting, Vivian, *Margrete 1. En regent og hendes samtid*, Kbh. 2021, s. 219-225.

9,2: Erslev, Kristian, *Erik af Pommern, hans Kamp for Sønderjylland og Kalmarunionens Opløsning*, Kbh. 1901, s. 378.

11,1: Olesen, Jens E., ”Den rette sædvanlige strøm. Øresundstolden i 1400-tallet”, i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 34.

11,2: Olesen, Jens E., ”Den rette sædvanlige strøm. Øresundstolden i 1400-tallet”, i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 34.

11,3: Jensen, Mogens, ”På min herres nådes vegne. En undersøgelse af de ældste øresundstoldbøger”, i *Zise* 43, 2020, s. 31-67 – findes på <https://zise.dk/getfile.aspx?id=152296>. Mogens Jensen har desuden publiceret en lang række artikler om sundtolden og dens mænd, navnlig i ældre tid, i tidsskriftet *Zise*, se www.zise.dk; Smith, Adam, *Undersøgelse om National-Velstands Natur og Aarsag*, bd. 2, Kbh. 1780, s. 598. (Den engelske tekst findes i *Wealth of Nations*, V.ii.k).

12,2: *Danmark og UNESCOs Memory of the World Register*, red. Karen Skovgaard-Petersen m.fl., Kbh. 2006, s. 52-55 – findes på <https://www.kb.dk/e-mat/dod/130016997758.pdf>; Gøbel, Erik, ”Øresundstolden og dens regnskaber 1497-1857”, i *Handels- og Søfartsmuseets Årbog 2010*, 2010, s. 41-46 – findes på http://mfs.dk/wp-content/uploads/2016/05/2010_oeresundstolden_og_dens_regnskaber_41-72.pdf.

12,5: STR 25. maj 1557 (ID 5041793) og STR 7. august 1638 (ID 868989).

13,2: Johansen, Hans Chr., *Shipping and Trade between the Baltic Area and Western Europe, 1784-95*, Odense 1983, tabel XII.d; Johansen, Hans Chr., ”Østersøområdets forsyning med amerikanske varer i det 18. århundrede”, i *Festskrift til Kristof Glamann*, red. af Ole Feldbæk og Niels Thomsen, Odense 1983, s. 174-180 – findes på <https://slaegtsbibliotek.dk/924811.pdf>.

13,3: Oversigt vha. www.soundtoll.nl.

14,2: STR 25. juli 1723 (ID 874663).

15,2: Gøbel, Erik, ”Øresundstoldregnskaberne 1497-1857”, i onlinetidsskriftet *Gransk 2021*, s. 45-46, på <http://gransk.dk/4-oeresundstoldregnskaberne-1497-1857/>.

18,1: Generelt for dette kapitel henvises til *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010 og Gøbel, Erik, ”Øresundstolden og dens regnskaber 1497-1857”, i *Handels- og Søfartsmuseets Årbog 2010*, 2010, s. 41-71 – findes på http://mfs.dk/wp-content/uploads/2016/05/2010_oeresundstolden_og_dens_regnskaber_41-72.pdf og til Henningsen, *Skipperne, Klarerere og Toldere*.

18,1: STR 1497, fol. 11 (ID 5051348) og STR 17. oktober 1845 (ID 1453332).

20,1: Fridericia, J. A., ”Fra hvilken Tid skriver Sundtolden sig? Et par kritiske Bemærkninger”, i *Historisk Tidsskrift* 4. rk. 5. bd., 1875, s. 16 – findes på <https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/54253/72959>.

20,3: Venge, Mikael, "Øresundstoldens grundlov", i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 41-66.

21,1: *Danske Kancelliregistranter 1535-1550*, udg. af Kr. Erslev og W. Møllerup, Kbh. 1881-1882, s. 385; Venge, Mikael, "Øresundstoldens grundlov", i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 45.

21,4: Jensen, Mogens, "De danske kongers Guldbjerg. En undersøgelse af øresundstoldens udvikling 1429-1857", i *Zise. Told- og skattehistorisk årbog 2022*, s. 73-136, er en detaljeret gennemgang af de mange forskellige afgifter; Degn, Ole, "Europæiske handelsflåder passerende Sundet i 1640", i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 279-294.

22,3: Møller, Anders Monrad, "Sundtoldtariffen af 1842", i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 483-496; *Øresunds og Strømtoldrulle*, Kbh. 1842 – findes på <https://www.zise.dk/getfile.aspx?id=142404>.

23,2: Engberg, Jens, *Dansk finanshistorie i 1640'erne*, Aarhus 1972, s. 264 og 270 – findes på <https://slaegtsbibliotek.dk/922782.pdf>; Schmidt, J. Boisen, *Studier over statshusholdningen i kong Frederik IV's regeringstid 1699-1730*, Kbh. 1967, s. 211 og 256; Kanstrup, Jan, "Svigagtig angivelse. Øresundstolden i 1700-tallet", i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 371-454, s. 374; Johansen, Hans Chr., *Dansk økonomisk politik i årene efter 1784. Reformår 1784-88*, Aarhus 1968, s. 342; Johansen, Hans Chr., *Dansk økonomisk politik i årene efter 1784. Krigsfinansieringsproblemer 1789-93*, Aarhus 1980, s. 138-139; Degn, Ole, "Øresundstoldens todsatser, indtægter og regnskabsformer", i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 170; Olsen, Albert, *Studier over den danske Finanslov 1850-1864*, Kbh. 1930, s.150 og 156.

23,3: Heiberg, Steffen, "De ti tønder guld. Rigsråd, kongemagt og statsfinanser i 1630'erne", i *Historisk Tidsskrift* 76, 1976, s. 25-58 – findes på http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_13rk_0003-PDF/hto_13rk_0003_76542.pdf, s. 53; Christiansen, Carl, *Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie 1661-1675*, Kbh. 1908, s. 409; Christiansen, Carl, *Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie 1676-1699*, Kbh. 1922, s. 765.

27,4: Degn, Ole, "Øresundstoldens todsatser, indtægter og regnskabsformer", i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 164-171.

26,1: Gøbel, Erik, "Øresundstolden og dens regnskaber 1497-1857", i *Handels- og Søfartsmuseets Årbog 2010*, 2010, s. 54-55 – findes på http://mfs.dk/wp-content/uploads/2016/05/2010_oeresundstolden_og_dens_regnskaber_41-72.pdf; Johansen, Hans Chr., *Shipping and Trade between the Baltic Area and Western Europe, 1784-95*, Odense 1983, s. 90-95.

26,2: Gøbel, Erik, "Øresundstolden og dens regnskaber 1497-1857", i *Handels- og Søfartsmuseets Årbog 2010*, 2010, s. 55-56 – findes på <http://mfs.dk/wp->

[content/uploads/2016/05/2010_oeresundstolden_og_dens_regnskaber_41-72.pdf](#); STR 1709 og 1710; Speerschneider, C. I. H., *Om Isforholdene i danske Farvande i ældre og nyere Tid. Aarene 690-1860*, Kbh. 1915, s. 113-114.

27,1: STR 15. januar 1601 (ID 908021).

27,2: STR januar-februar 1838.

27,4: Tak til Dr. Els van Eyck van Heslinga for henvisningen til National Archives i London, High Court of Admiralty 32/898, som indeholder papirer fra det nederlandske skib *Vertrouwen*, beslaglagt af briterne i 1801.

27,5: Olafsson, Jon, *Islænderen Jon Olafssons Oplevelser som Bøsseskytte under Christian IV. Nedskrevne af ham selv*, Kbh. 1905, s. 101.

28,1: Holm, C. F., *Bidrag til Sundtoldens Historie, navnlig dens indre Udvikling ...*, Kbh. 1855 / 1975 – findes på <https://zise.dk/getfile.aspx?id=142397>, s. 135; Gøbel, Erik, ”Øresundstolden og dens regnskaber 1497-1857”, i *Handels- og Søfartsmuseets Årbog 2010*, 2010, s. 56-58 – findes på http://mfs.dk/wp-content/uploads/2016/05/2010_oeresundstolden_og_dens_regnskaber_41-72.pdf.

29,3: Degn, Ole, ”Et år ved Øresunds Toldkammer. Skippere, skibe og varetransport gennem Sundet i 1640”, i *Maritim Kontakt* 28, 2006, s. 117-134 – findes på <http://www.marinehist.dk/orlogsbib/Maritimk/Maritimk28.pdf>; STR 1.-8. juni 1846.

30,2: STR 1738-1764. Tak til Tineke Borsch og Pieter Jan Borsch, Cultuurhistorisch Museum Sorgdrager, Ameland, for personoplysninger.

30,3: STR 1843-1857; Historisk Arkiv Dragør, A 108, Regnskabsbog for *Anna* 1843-1848. Tak til Henning Sørensen, Historisk Arkiv Dragør, for supplerende personoplysninger.

31,2: Historisk Arkiv Dragør, A 375, Regnskabsbog for *Waldemar* 1851-1861.

32,3: <https://www.soundtoll.nl/data/pdf/products.pdf>; Johansen, Hans Chr., *Shipping and Trade between the Baltic Area and Western Europe, 1784-95*, Odense 1983, s.108.

32,4: *Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund 1497-1660*, udg. af Nina Ellinger Bang og Knud Korst, bd. 1: *Tabeller over Skibsfarten*, Kbh. 1906, bd. 2A-2B: *Tabeller over Varetransporten*, Kbh. 1922-1933, *Tabeller over Varetransporten 2. del A*, s. 2-5.

33,3: *Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund 1497-1660*, udg. af Nina Ellinger Bang og Knud Korst, bd. 1: *Tabeller over Skibsfarten*, Kbh. 1906, bd. 2A-2B: *Tabeller over Varetransporten*, Kbh. 1922-1933, *Tabeller over Varetransporten 2. del A*, s. 196-199; Christensen, Aksel E., *Dutch Trade to the Baltic about 1600. Studies in the Sound Toll Register and Dutch Shipping Records*, Kbh. 1941, s. 371.

33,4: *Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund 1661-1783 og gennem Storebælt 1701-1748*, udg. af Nina Ellinger Bang og Knud Korst, bd. 1: *Tabeller over Skibsfarten*, Kbh. 1930, bd. 2:1-2:3: *Tabeller over Varetransporten*, Kbh. 1939-1958, *Tabeller over Varetransporten 1661-1783 2. del 1. halvbind*, s. 474-488.

33,5: Johansen, Hans Chr., *Shipping and Trade between the Baltic Area and Western Europe, 1784-95*, Odense 1983, s. 101-106.

34,2: Thaarup, Fr., *Om Øresunds Told*, Kbh. 1838, s. 8 – findes på <https://books.google.dk/books?id=kZtVAAAACAAJ&printsec=frontcover&dq=inauthor:%22Frederik+Thaarup%22&hl=da&sa=X&ei=TxfRUufSGMKjhgfTyIHACg&ved=0CFcQuwUwBQ#v=onepage&q&f=false>; Rönnbäck, Klas, ”Balancing the Baltic trade. Colonial commodities in the trade on the Baltic, 1773-1856”, i *Scandinavian Economic History Review* 58, 2010, s. 188-202.

34,3: Gøbel, Erik, ”Øresundstolden og dens regnskaber 1497-1857”, i *Handels- og Søfartsmuseets Årbog 2010*, 2010, s. 62 – findes på http://mfs.dk/wp-content/uploads/2016/05/2010_oeresundstolden_og_dens_regnskaber_41-72.pdf. Se fx STR 28. august 1759 (ID 410496) og STR 15. juli 1769 (ID 241481); fx STR 9. april 1851 (ID 1539986) og STR 13. august 1852 (ID 1610468).

35,2: Christensen, Aksel E., *Dutch Trade to the Baltic about 1600. Studies in the Sound Toll Register and Dutch Shipping Records*, Kbh. 1941, s. 376.

35,2: Thaarup, Fr., *Om Øresunds Told*, Kbh. 1838, s. 8 – findes på <https://books.google.dk/books?id=kZtVAAAACAAJ&printsec=frontcover&dq=inauthor:%22Frederik+Thaarup%22&hl=da&sa=X&ei=TxfRUufSGMKjhgfTyIHACg&ved=0CFcQuwUwBQ#v=onepage&q&f=false>.

35,3: Gøbel, Erik, ”Øresundstolden og dens regnskaber 1497-1857”, i *Handels- og Søfartsmuseets Årbog 2010*, 2010, s. 62 – findes på http://mfs.dk/wp-content/uploads/2016/05/2010_oeresundstolden_og_dens_regnskaber_41-72.pdf.

35,4: STR 1759-1791; Stadtarchief Amsterdam, Notariële archieven, Deel 10851, 18. april 1770.

35,5: Degn, Ole, ”Europæiske handelsflåder passerende Sundet i 1640”, i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 290; Gøbel, Erik, ”Øresundstolden og dens regnskaber 1497-1857”, i *Handels- og Søfartsmuseets Årbog 2010*, 2010, s. 60 – findes på http://mfs.dk/wp-content/uploads/2016/05/2010_oeresundstolden_og_dens_regnskaber_41-72.pdf.

36,1: Rubin, Marcus, ”Sundtoldens Afløsning”, i *Historisk Tidsskrift* 7. rk. 6. bd., 1905, s. 242-243 – findes på <https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/54842/74137>.

36,2: Rigsarkivet, C. A. Bluhmes privatarkiv, pk. 7A.

36,3: Se fx *Early Modern Shipping and Trade. Novel Approaches Using ‘Sound Toll Registers Online’*, red. af Jan Willem Veluwenkamp og Werner Scheltjens, Leiden og Boston 2018

37,2: Degn, Ole, ”Øresundstoldens toldsatser, indtægter og regnskabsformer”, i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 125-174, s. 140-143 og 164-171.

- 37,3: Christensen, Aksel E., *Dutch Trade to the Baltic about 1600. Studies in the Sound Toll Register and Dutch Shipping Records*, Kbh. 1941, s. 351-358.
- 38,1: Becker-Christensen, Henrik, *Protektionisme og reformer 1660-1814*, Dansk Toldhistorie 2, Kbh. 1988, s. 201-203.
- 39,1: Kanstrup, Jan, ”Svigagtig angivelse. Øresundstolden i 1700-tallet”, i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 426-434; STR 25. september 1741 (ID 490197).
- 40,1: Kanstrup, Jan, ”Svigagtig angivelse. Øresundstolden i 1700-tallet”, i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 434-440; STR 13. oktober 1742 (ID 483775).
- 42,1: STR 3. maj 1787 (ID 624171); Johansen, Hans Chr., *Shipping and Trade between the Baltic Area and Western Europe, 1784-95*, Odense 1983, s. 99; Johansen, Hans Chr., ”Østersøområdets forsyning med amerikanske varer i det 18. århundrede”, i *Festskrift til Kristof Glamann*, red. af Ole Feldbæk og Niels Thomsen, Odense 1983, s. 173 – findes på <https://slaegtsbibliotek.dk/924811.pdf>.
- 42,2: Se fx *Early Modern Shipping and Trade. Novel Approaches Using ‘Sound Toll Registers Online’*, red. af Jan Willem Veluwenkamp og Werner Scheltjens, Leiden og Boston 2018.
- 42,4: STR 22. maj 1795 (ID 301540) og STR 9. juli 1795 (ID 308073).
- 43,2: Fudge, John D., ”Sundpassagen – 1500-tals toldregnskaber som kilde til nordeuropæisk skibsfart”, i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 254-264; Johansen, Hans Chr., *Shipping and Trade between the Baltic Area and Western Europe, 1784-95*, Odense 1983, s. 17-30; Boon, Piet, ”Sundtoldtabellerne og Sundtoldbøgerne. Diskussionen om hjemstedet i vestfrisisk perspektiv”, i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 329-343.
- 43,3: STR 18. juni 1801 (ID 811093).
- 44,3: Venge, Mikael, *Fra åretold til toldetat. Middelalderen indtil 1660*, Dansk Toldhistorie 1, Kbh. 1987, s. 102.
- 44,5: Venge, Mikael, *Fra åretold til toldetat. Middelalderen indtil 1660*, Dansk Toldhistorie 1, Kbh. 1987, s. 90.
- 45,2: Venge, Mikael, *Fra åretold til toldetat. Middelalderen indtil 1660*, Dansk Toldhistorie 1, Kbh. 1987, s. 11 og 1242.
- 46,2: Dalgård, Sune, ”Reformationen på Øresunds Toldbod 1641”, i *Festskrift til Astrid Friis på halvfjerdsårsdagen*, red. Svend Ellehøj m.fl. Kbh. 1963, s. 70-75 – findes på <https://slaegtsbibliotek.dk/910950.pdf>; Jensen, Mogens, ”Et blodigt år ved Øresunds Toldbod”, i *Zise. Told- og skatthehistorisk årbog 2022*, s. 51-67; Venge, Mikael, *Fra åretold til toldetat. Middelalderen indtil 1660*, Dansk Toldhistorie 1, Kbh. 1987, s. 274-275.

- 46,3: Tandrup, Leo, *Svensk agent ved Sundet. Toldkommissær og agent i Helsingør Anders Svenssons depecher til Gustav II Adolf og Axel Oxenstierna 1621-1626*, Aarhus 1971, s. 450.
- 47,2: Becker-Christensen, Henrik, *Protektionisme og reformer 1660-1814*, Dansk Toldhistorie 2, Kbh. 1988, s. 207-213; Madsen, Lars Bjørn, "Øresunds Toldkammer i Helsingør", i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 94-96; Rafner, Claus, "Administrationen af Sundtolden", i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 68-70.
- 47,5: Madsen, Lars Bjørn, "Øresunds Toldkammer i Helsingør", i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 96-117.
- 48,1: Kanstrup, Jan, "Svigagtig angivelse. Øresundstolden i 1700-tallet", i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 416-418.
- 48,2: Rafner, Claus, "Administrationen af Sundtolden", i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 72-73.
- 49,1: Henningsen, Henning, *Skippere, klarerere og toldere. Livet omkring Øresunds Toldkammer og Helsingørs havn i 1800-tallet*, Helsingør 1970, s. 53; Holm, C. F., *Bidrag til Sundtoldens Historie, navnlig dens indre Udvikling ...*, Kbh. 1855 / 1975, s. 147 – findes på <https://zise.dk/getfile.aspx?id=142397>.
- 49,2: www.toldhistorie.blogspot.com.
- 49,3: Pedersen, Laurids, *Helsingør i Sundtoldstiden 1426-1857, bd. 2*, Helsingør 1929, s. 319-320.
- 50,1: Kanstrup, Jan, "Svigagtig angivelse. Øresundstolden i 1700-tallet", i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 407.
- 51,3: Hørby, Kai, "Øresundstolden og den skånske skibstold. Spørgsmålet om kontinuitet", i *Middelalderstudier tilegnede Aksel E. Christensen på tresårsdagen*, red. af Tage E. Christensen m.fl., Kbh. 1966, s. 270; Rasch, Aage, *Ejderkanalen, Åbenrå* 1978.
- 51,4: Gøbel, Erik, "Øresundstolden og dens regnskaber 1497-1857", i *Handels- og Søfartsmuseets Årbog 2010*, 2010, s. 63-64 – findes på http://mfs.dk/wp-content/uploads/2016/05/2010_oeresundstolden_og_dens_regnskaber_41-72.pdf; *Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund 1661-1783 og gennem Storebælt 1701-1748*, udg. af Nina Ellinger Bang og Knud Korst, bd. 1: *Tabeller over Skibsfarten*, Kbh. 1930, bd. 2: 1-2:3: *Tabeller over Varetransporten*, Kbh. 1939-1958, *Tabeller over Skibsfarten 1661-1783*, s. 439-451.
- 52,2: Rubin, Marcus, "Sundtoldens Afløsning", i *Historisk Tidsskrift 7. rk. 6. bd.*, 1905, s. 239-240 – findes på <https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/54842/74137>.

- 52,3: Hassø, Arthur G., ”Den danske Regering og Koffardifarten Nord om Norge i det 16. Aarhundrede”, i *Historisk Tidsskrift 10. rk. bd. 2, 1932-1934*, s. 601-606 – findes på <https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/49754/63961>.
- 53,3: Schultz, J. H., og K. E. Ackermann, *Den danske Marine 1814-1848. Orlogsfarten 1*, Kbh. 1950, s. 44-104; Seerup, Jakob, ”Historien om de danske vagtskibe i Sundet, på Storebælt og Københavns Red”, i *Handels- og Søfartsmuseets Årbog 2010*, 2010, s. 73-100 – findes på https://tidsskrift.dk/mfs_aarbog/article/view/96600/145440.
- 53,4: Jensen, Mogens, ”De danske kongers Guldbjerg. En undersøgelse af øresundstoldens udvikling 1429-1857”, i *Zise. Told- og skatthehistorisk årbog 2022*, s. 122.
- 54,3: Schultz, J. H., og K. E. Ackermann, *Den danske Marine 1814-1848. Orlogsfarten 1*, Kbh. 1950, s. 82.
- 54,4: Schultz, J. H., og K. E. Ackermann, *Den danske Marine 1814-1848. Orlogsfarten 1*, Kbh. 1950, s. 51.
- 55,1: Jespersen, Leon, ”Hvorfor den blev betalt siden, da vi ikke mere beherskede Sundet, må Vorherre vide. Øresundstolden og Roskildefreden 1658”, i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 295-328.
- 56,1: Lauring, Palle, *Danmark og Skåne. En usentimental rejse*, Kbh. 1966, s. 161.
- 57,1: Holm, Edvard, *Danmark-Norges Historie fra Den store nordiske Krigs Afslutning til Rigernes Adskillelse*, bd. 7:1, Kbh. 1912, s. 277-279.
- 57,2: STR 7.-9. august 1801.
- 58,2: STR 9. oktober 1838 (ID 1317973); Holm, C. F., *Bidrag til Sundtoldens Historie, navnlig dens indre Udvikling ...*, Kbh. 1855 / 1975, s. 171 – findes på <https://zise.dk/getfile.aspx?id=142397>.
- 58,3: Brindeau, Louis, *Les Premiers Bateaux à Vapeur au Havre*, Le Havre 1901, s. 24 og 74.
- 59,1: Cadot, M., ”Les débuts de la navigation à vapeur et l’émigration française en Russie”, i *Cahiers du Monde Russe 1963*, s. 383-387.
- 59,2: *Guide de voyageur a Saint-Petersbourg*, Paris u. å., s. 62 og 98-99.
- 60,2: Petersen, Holger Munchaus, ”Toldvæsenet i bugserbranchen”, i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 455-482. Sundtoldregnskaberne skelner tilsyneladende ikke mellem sejlskibe og dampere.
- 62,1: *Danmark og UNESCOs Memory of the World Register*, red. Karen Skovgaard-Petersen m.fl., Kbh. 2006, s. 52-55 – findes på <https://www.kb.dk/e-mat/dod/130016997758.pdf>.
- 62,3: *Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund 1497-1660*, udg. af Nina Ellinger Bang og Knud Korst, bd. 1: Tabeller over Skibsfarten, Kbh. 1906, bd. 2A-2B: Tabeller over Varetransporten, Kbh. 1922-1933, Tabeller over Skibsfarten 1497-1660, s. III.
- 64,2: *Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund 1661-1783 og gennem Storebælt 1701-1748*, udg. af Nina Ellinger Bang og Knud Korst, bd. 1: Tabeller over

Skibsfarten, Kbh. 1930, bd. 2:1-2:3: Tabeller over Varetransporten, Kbh. 1939-1958, Tabeller over Skibsfarten 1661-1783, s. VI.

64,4: Johansen, Hans Chr., *Shipping and Trade between the Baltic Area and Western Europe, 1784-95*, Odense 1983; Johansen, Hans Chr., ”Østersøområdet forsyning med amerikanske varer i det 18. århundrede”, i *Festskrift til Kristof Glamann*, red. af Ole Feldbæk og Niels Thomsen, Odense 1983, s. 169-185 – findes på <https://slaegtsbibliotek.dk/924811.pdf>.

64,5: Gøbel, Erik, ”The Sound Toll Registers Online Project, 1497-1857”, i *International Journal of Maritime History* 22, 2010, s. 305-324 – findes på http://www.sa.dk/media%283636%2C1030%29/The_Sound_Toll_Registers_Online_Project.pdf; Gøbel, Erik, ”Øresundstolden og dens regnskaber 1497-1857”, i *Handels- og Søfartsmuseets Årbog 2010*, 2010, s. 67-69 – findes på http://mfs.dk/wp-content/uploads/2016/05/2010_oeresundstolden_og_dens_regnskaber_41-72.pdf; se også www.soundtoll.nl.

65,1: Dog skal man være opmærksom på indtasternes ikke helt få fejllæsninger af de gamle dansksprogede tekster, fx af stednavne eller varebetegnelser.

68,1: Generelt for dette kapitel henvises til Pedersen, Laurids, *Helsingør i Sundtoldstiden 1426-1857, bd. 1-2*, Helsingør 1926-1929 og til Henningsen, Henning, *Skippere, klarerere og toldere. Livet omkring Øresunds Toldkammer og Helsingørs havn i 1800-tallet*, Helsingør 1970.

68,2: Berntsen, Arent, *Danmarckis oc Norgis Fructbar Herlighed*, Kbh. 1656, s. 20-21 – findes på <https://books.google.ee/books?id=zLJBAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=da#v=onepage&q&f=false>. Udtrykket siges endda at have været brugt allerede tidligere.

68,3: Henningsen, Henning, *Skippere, klarerere og toldere. Livet omkring Øresunds Toldkammer og Helsingørs havn i 1800-tallet*, Helsingør 1970, s. 98-104.

70,1: Klem, Knud, ”Om Helsingørs færgemænd og kapere”, i *Handels- og Søfartsmuseets Årbog 1945*, 1945, s. 149-158 – findes på <https://drive.reindex.net/MFS/101/1945KapereKnudKlem149-158.pdf>; Galschiøt, M., *Helsingør omkring Midten af forrige Aarhundrede*, Kbh. 1960, s. 122.

70,3: Pedersen, Laurids, *Helsingør i Sundtoldstiden 1426-1857, bd. 2*, Helsingør 1929, s. 374-376.

70,4: *Den helsingørske Færgemand Lars Bache, hans By og hans Hjem*, udg. af Julius Clausen og P. Fr. Rist, Kbh. 1905, s. 61 og 175-182.

71,3: Henningsen, Henning, *Skippere, klarerere og toldere. Livet omkring Øresunds Toldkammer og Helsingørs havn i 1800-tallet*, Helsingør 1970, s. 105-107.

74,4: Ahonen, Kalevi, ”Den dansk-amerikanske strid om Øresundstolden”, i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 533-534.

75,1: Henningsen, Henning, *Skippere, klarerere og toldere. Livet omkring Øresunds Toldkammer og Helsingørs havn i 1800-tallet*, Helsingør 1970, s. 112-130.

75,2: Petersen, Carl S., ”En rejse i Danmark i vinteren 1674. Af en hollandsk købmands beretning”, i *Fra Arkiv og Museum* 3, 1905-1908, s. 37-39.

75,3: Tønnesen, Allan, *Helsingørs udenlandske borgere og indbyggere ca. 1550-1600*, Ringe 1985, s. 38-58; Korse, Poul, *Hollandske spor i nutidens Helsingør*, Helsingør 1994; Kellsall, Philip, ”De nederlandske Sundtoldregistre”, i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 557-568. Indholdet findes i en database på det nederlandske nationalarkivs hjemmeside:

https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/index/nt00338?activeTab=nt&sortering=prs_achternaam&volgorde=asc.

76,1: *Den helsingørske Færgemand Lars Bache, hans By og hans Hjem*, udg. af Julius Clausen og P. Fr. Rist, Kbh. 1905, s. 50 og 53.

76,2: Hey, Henrik, ”Skibsklarerer Krag Frederik Marstrand”, i *Museerne Helsingør. Årbog 2019*, s. 14-26 – findes på <https://slaegtsbibliotek.dk/934012.pdf>; Kirck, H. C., ”Et helsingørsk Handelshus fra Øresundstoldens Tid”, i *Fra Frederiksborg Amt 1924*, s. 9-60; Pedersen, Laurids, *Helsingør i Sundtoldstiden 1426-1857, bd. 2*, Helsingør 1929, s. 378.

76,3: Pedersen, Laurids, *Helsingør i Sundtoldstiden 1426-1857, bd. 2*, Helsingør 1929, s. 376.

78,2: *Den helsingørske Færgemand Lars Bache, hans By og hans Hjem*, udg. af Julius Clausen og P. Fr. Rist, Kbh. 1905, s. 26.

78,4: *Den helsingørske Færgemand Lars Bache, hans By og hans Hjem*, udg. af Julius Clausen og P. Fr. Rist, Kbh. 1905, s. 38.

79,1: Henningsen, Henning, *Skippere, klarerere og toldere. Livet omkring Øresunds Toldkammer og Helsingørs havn i 1800-tallet*, Helsingør 1970, s. 111.

79,2: Ojala, Jari, ”Øresund som informationsbørs. Finske købmænd og danske skibsklarererfirmaer i Helsingør og København ca. 1750-1900”, i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 347-370.

80,3: STR 4. april 1818 (ID 1129210). I nogle indførsler i sundtoldregnskaberne kaldes skipperen Taderus.

81,3: STR 31. juli 1818 (ID 1143582).

82,1: Henningsen, Henning, *Skippere, klarerere og toldere. Livet omkring Øresunds Toldkammer og Helsingørs havn i 1800-tallet*, Helsingør 1970, s. 94-97; Galschiøt, M., *Helsingør omkring Midten af forrige Aarhundrede*, Kbh. 1960, s. 125-126.

83,4: Pedersen, Laurids, *Helsingør i Sundtoldstiden 1426-1857*, Helsingør 1926-1929, bd. 1, s. 363, og bd. 2, s. 426; Henningsen, Henning, *Skippere, klarerere og toldere. Livet omkring Øresunds Toldkammer og Helsingørs havn i 1800-tallet*, Helsingør 1970, s. 63-64.

- 84,1: Madsen, Lars Bjørn, "Oprettelsen af Øresunds og Helsingørs Sygehospital", i Lone Hvass m.fl., *Et sygehus ved Øresund i 200 år*, Helsingør 1996.
- 84,3: Henningsen, Henning, *Skippere, klarerere og toldere. Livet omkring Øresunds Toldkammer og Helsingørs havn i 1800-tallet*, Helsingør 1970, s. 55 og 63; Petersen, Holger Munchaus, "Toldvæsenet i bugserbranchen", i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 457.
- 84,5: Flood, Constantius, *Alvorsdyst og Eventyrliv. Fortællinger og Skisser fra Sjølivet*, Kristiania 1890, s. 48 – findes på <https://www.nb.no/items/5317bf3ea39a4f25db57803ddcacba19?page=0&searchText=constantius%20flood%20alvorsdyst>.
- 88,1: Afløsningen af øresundstolden er mest detaljeret behandlet i Rubin, Marcus, "Sundtoldens Afløsning", i *Historisk Tidsskrift 7. rk. 6. bd.*, 1905, s. 172-311 – findes på <https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/54842/74137>.
- 88,2: Møller, Anders Monrad, "Sundtoldtariffen af 1842", i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 488-489.
- 88,3: Rubin, Marcus, "Sundtoldens Afløsning", i *Historisk Tidsskrift 7. rk. 6. bd.*, 1905, s. 196-198 – findes på <https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/54842/74137>.
- 89,2: Møller, Anders Monrad, "Sundtoldtariffen af 1842", i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 483-496.
- 90,4: Ahonen, Kalevi, "Den dansk-amerikanske strid om Øresundstolden", i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 527-556; Holm, C. F., *Bidrag til Sundtoldens Historie, navnlig dens indre Udvikling ...*, Kbh. 1855 / 1975, s. 182 – findes på <https://zise.dk/getfile.aspx?id=142397>.
- 90,5: Ahonen, Kalevi, "Den dansk-amerikanske strid om Øresundstolden", i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 530-533.
- 91,3: Ahonen, Kalevi, "Den dansk-amerikanske strid om Øresundstolden", i *Tolden i Sundet. Toldopkrævning, politik og skibsfart i Øresund 1429-1857*, red. Ole Degn, Kbh. 2010, s. 530-531.
- 92,2: Olsen, Albert, *Studier over den danske Finanslov 1850-1864*, Kbh. 1930, s. 308-309.
- 93,2: Rubin, Marcus, "Sundtoldens Afløsning", i *Historisk Tidsskrift 7. rk. 6. bd.*, 1905, s. 230-292 – findes på <https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/54842/74137>.
- 93,3: *Danske Tractater efter 1800, 2. Samling, Handels- og andre Tractater, 1. Bind, 1800-1863*, udg. af Udenrigsministeriet, Kbh. 1874, s. 162-175 – findes på <https://www.retsinformation.dk/eli/retsinfo/1857/21000>. Dansk oversættelse af traktaten findes fx i *Departementstidende 1857*, s. 371-379.

94,2: Rubin, Marcus, "Sundtoldens Afløsning", i *Historisk Tidsskrift* 7. rk. 6. bd., 1905, s. 254-255 – findes på <https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/54842/74137>.

95,3: STR 31. marts 1857 (ID 1640965).

95,4: STR 31. marts 1857 (ID 1658147).

96,2: *Danske Tractater efter 1800, 2. Samling, Handels- og andre Tractater, 1. Bind, 1800-1863*, udg. af Udenrigsministeriet, Kbh. 1874, s. 175-264 – findes på <https://www.retsinformation.dk/eli/retsinfo/1857/21000>; Rubin, Marcus, "Sundtoldens Afløsning", i *Historisk Tidsskrift* 7. rk. 6. bd., 1905, s. 292-305 – findes på <https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/54842/74137>.

96,3: Lov af 06.05.1857 om anvendelse af de ved sundtoldens afløsning indvundne summer samt om bemyndigelse for finansministeren til overordentlige afbetalinger på statsgælden.

96,4: Rubin, Marcus, "Sundtoldens Afløsning", i *Historisk Tidsskrift* 7. rk. 6. bd., 1905, s. 305 – findes på <https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/54842/74137>.

96,5: Svendsen, Knud Erik, m.fl., *Dansk pengehistorie 1*, Kbh. 1968, s. 257-263; Cohn, Einar, *Privatbanken i København gennem Hundrede Aar 1857-1957*, bd. 1, Kbh. 1957, s. 95-122.

97,2: Svendsen, Knud Erik, m.fl., *Dansk pengehistorie 1*, Kbh. 1968, s. 287; Olsen, Albert, *Studier over den danske Finanslov 1850-1864*, Kbh. 1930, s. 193 og 311; Lov af 17.11.1865 om øresundsfondens ophævelse.

99,1: Statsministeriets skrivelse til Erik Gøbel 23.06.2010, STM j.nr. 230-0855.